

Živko Kustić, *Don Jurina pisma*, Zagreb, Alfa, 2009, 424 str.

Ivan Tomljenović

U studenom ne tako davne 2009. godine, u izdanju nakladne kuće Alfa, u za to najprikladnijoj njezinoj biblioteci – »Duh vremena«, izašla je iz tiska knjiga *Don Jurina pisma* autora Živka Kustića, iz vizure komunističkog režima u drugoj polovici života druge Jugoslavije zasigurno najvećeg novinarskog »smetala« partijskim vlastodršcima ne samo u ondašnjoj Socijalističkoj Republici Hrvatskoj, već i u cijeloj bivšoj državi. Čime je takav epitet Živko Kustić, alias don Jure, zaslužio? Upravo svojim kolumnama koje, odsad barem jednim manjim dijelom sabrane i ukoričene, imamo priliku unutar jedne bibliografske jedinice (pro)čitati. Kad kažemo »barem jednim manjim dijelom«, onda mislimo na činjenicu da je u knjizi o kojoj je riječ sabrano ipak tek 128 don Jurinih kolumni od njih sveukupno 641, dakle, gotovo petina. S obzirom na njihovo društveno, političko, crkveno, pastoralno i ino značenje, ne bi bilo zgoroga na jednome mjestu, ne samo kao dokument ondašnjega vremena, već i kao nešto što se u značajnoj mjeri po svojim temama (do)tiče i današnjega vremena – kao, kako je to lijepo zaključio Tomislav Vuković u pogovoru, »kronologija prošlosti, ali i zrcalo sadašnjosti« (str. 417), objelodaniti i ostale četiri petine tekstova koje su čitatelji *Glasa Koncila* imali prigodu čitati od 1964. (isprva svaka dva tjedna) pa, uz poneku manju stanku, sve do 1994. (kada se, nakon već dugog niza godina, ta tiskovina, dakako, ustalila u tjednom ritmu izlaženja).

O kakvim je tekstovima riječ, nije ovo nikakva fraza, nemoguće je opisati nekom tko je o njima samo slušao, a nije ih i čitao. Svaki takav čovjek treba ih, naprosto, pročitati. Ne bi bilo krivo, ali bi svakako bilo manjkavo, navoditi sintagme poput onih da u svojim kolumnama »Kustić tvrdi...«, »Kustić se zalaže...«, »Kustić smatra...« itd. Zašto? Zato što bi to bilo reduciranje Kustićevih zapisa na svakodnevni tip kolumne kakvih danas imamo u izobilju. I zato što don Jurini zapisi izmiče ustaljenom udžbeničkom svrstavanju u ovu ili onu kategoriju. Takva vrsta reduciranja oduzela bi ovim zapisima, okljaštrivši ih, onu vrhunsku, književno-umjetničku, komponentu.

Riječ je ovdje o, kako sam Kustić kaže u predgovoru knjige, dugom nizu »satiričnih zapisa koje ondašnji vlastodršci nisu znali gdje smjestiti. A narod

je naučio razumjeti« (str. 5). »Pismo seoskog župnika« najčešće je bilo pisano kao dijalog o nekim probranim temama između više osoba (uključujući samog don Juru kao jednog od sugovornika) koji lapidarno i smiono, a opet mudro i kompetentno, jednom riječu – kustićevski razgovaraju i komentiraju.

Na kraju krajeva, zbog svega ovoga su svakako u pravu oni knjižničari koji su u svojim zdanjima diljem Hrvatske ovu knjigu svrstali među eseje, pod kapu književnosti (sa signaturom koja počinje s 886), a ne u religiju ili teologiju (sa signaturom koja počinje s 2).

Da su svega ovoga majstorstva o kojemu je riječ bili svjesni i oni koji se s Kustićem nisu slagali, svjedoče riječi, primjerice, Igora Mandića već u njegovu prvom »Notesu«, kolumni u *Vjesniku u srijedu* 17. travnja 1968., koji je te godine izlazio i u tjednoj nakladi od 280.644 primjerka, kada navodi:

»Ta odličnost ide pod ruku s lukavošću, naročito u stalnoj rubrici 'Pismo seoskog župnika' koju piše očito neki prvoklasan majstor psihološkog ratovanja i specijalist za propagandu. Izigravajući priprosti stil 'seoskog župnika' i vješto hvatajući čitaoce svojom, kao, narodnom, jednostavnom, zdravorazumskom logikom, taj don Jure često zna proturiti rog za svijeću, što dokazuje da nije naivan kako se predstavlja.«¹

Zgodno je baš upravo dotičnog kolumnista i njegove ukoričene kolumne ovdje navesti i kao opovrgnuće stanovitih hiperboličnih teza Borisa Dežulovića koji je prigodom promocije jedne Mandićeve knjige 12. siječnja 2011. u središnjem Dnevniku HRT-a dao izjavu kako je Mandić »protokolumnist, kao Adam i Eva, on je prvi, izmiče kontekstu u koji bi ga se moglo smjestiti«. Izlažući se riziku da upravo potpisnika ovih redaka netko drugi optuži za hiperboličnost, valja ipak reći: – Ne, upravo je Kustić taj protokolumnist! Prvi! Onaj koji izmiče kontekstu u koji bi ga se moglo smjestiti!

Ne samo Mandić, već i mnoga druga novinarska pera, Kustićeve su kolumne svaki tjedan čitali, ali i komentirali te polemizirali s njime.

Uz to, tek bi trebalo vidjeti koliku su halabuku Kustićeve tekstovi izazivali među partijskim strukturama. Analizirajući samo reakcije službenog partijskog rukovodstva na pisanje *Glasa Koncila* – dala bi se napraviti opsežna doktorska disertacija. Samo dio kranjih rezultata toga o čemu govorimo sažeo je sam Kustić u predgovoru ove knjige napisavši: »Više su mi puta kao novinaru sudili, ali za ova pisma nikad!« (str. 5).

Kustić je svoje zapise počeo objelodanjivati u doba kada se u *Glasi Koncila* nije moglo otvoreno imati rubriku kakvu imaju današnji kolumnisti. Dok se u današnjim izdanjima toga tjednog lista na više mjesta propituje društvenopolitička stvarnost – u nekadašnjem su se *Glasi Koncila* takvi sadržaji mogli prenijeti samo u dvije rubrike i to na opisani način. Riječ je, dakako, o »Pismu seoskog župnika« te, u još manjoj mjeri, o »Našim razgovorima«, rubrici u kojoj

¹ Igor MANDIĆ, *Notes Igora Mandića*, Zagreb, Matica hrvatska, 2007, 10.

su čitatelji postavljali pitanja s kojima su se u svakodnevnom životu susretali, pa tako i o odnosu Crkve i države i sl. Listajući tu rubriku (s kojom je i Kustić sigurno imao doticaja; što je kasnije kao glavni urednik novina sigurno to i morao), u jednom od starih brojeva iz 1964. može se primjerice pronaći kako francuski biolog i ateist – s naglaskom, zasigurno, na ateist – Rostand (u jednog drugoj zgodi Kustić spominje i njegovo zalaganje protiv pokusa na embrijima, v. str. 18), tvrdi da je katolički moralni nauk upravo ono što odgovara iskonskoj prirodi čovjeka i sl. Znalo se kakvo je značenje imala tako intonirana rečenica u ono vrijeme.

Kustić kao da je dokraja izbrusio ne tako lak stil pisanja u uvjetima cenzure. Da je vrstan poznavatelj cenzure Aleksandar Stipčević svoju knjigu *Kako izbjeci cenzora* objavio kad je Kustić počeo pisati (a ne 1997., kada je ona zaista objavljena), možda bi u onodobnom hrvatskom javnom životu bilo još *kustića*. Možda šokantno, ali bolno istinito, djeluje misao Ivice Šole u jednoj nedavnoj kolumni u *Glasi Slavonije*. On naime smatra da se za vrijeme cenzura *isfiltriraju* najbolji pisci. Dobar pisac će i u vrijeme okovano cenzurom pronaći način da mu misao i poruka dođu do krajnjeg korisnika, odnosno do čitalačke publike.

Don Jurino je »Pismo seoskog župnika« imalo i značajan utjecaj na narod koji i nije bio tada toliko poučen u vjeri (a je li sada bolje?! – nije). A ako i jest bio poučen, iz razloga u koje ovdje nećemo ulaziti, bio je, i to nakon 1965., poučen pretkoncilski. Primjerima iz svakodnevnog života i dijalozima, »seoski župnik«, svima razumljivi don Jure, postao je blizak narodu te osoba čiji su se tekstovi iščekivali iz tjedna u tjedan. Stoga ovi zapisi imaju veliko i neprijeporno pastoralno značenje koje se u analizi njegova društveno-političkog utjecaja ne smije nipošto previdjeti.

Teme koje Kustić dodiruje uistinu su raznovrsne. Riječ je tu o odnosu vjere i znanosti, ateizmu, teoriji evolucije, braku, nastanku života, umiranju, pobačaju, horoskopima i raznim drugim teološkim i manje teološkim temama – sadržaji koji su u ono doba imali snažnu oporbu unutar društva. Kustić koristi argumente i dosege suvremene znanosti i, gotovo pa bismo mogli reći, ruglu izvrgava neke od doktrinalnih pilastra komunističkih društava, uključivo i onog jugoslavenskog.

Prisutne su u tim kolumnama i ekumenske teme. On se uvijek zalaže za trezvenost u međusobnim odnosima, čak i onda kada to ponekad nije bio nimalo lak put te kada su i oni koji su ga smatrali »svojim« gledali poprijeko samo zato što ne nastupa osvetnički, ne poistovjećuje vjersko i nacionalno, spominje ekumenizam i nastupa ekumenski i sl. Tema u kojima se to očitava pozamašan je broj, a gotovo uvijek, zbog pozadinske situacije, imaju kao podlogu neki relevantan društveno-politički događaj kakvih posljednjih desetljeća zasigurno nije manjkalo. Međutim, Kustić se nipošto ne odriče onoga svoga. On drži i brani svoj identitet i svoje vrijednosti i zbog ekumenizma ne podilazi nikome.

Stoga će, osim navedenoga, i otvoreno razglabati o Bartolu Kašiću kao onome koji je djelovao čak dva stoljeća prije Vuka; ukazivati na pojedine antikatoličke izjave visokih dostojanstvenika Srpske pravoslavne crkve; žalostiti se nad poistovjećivanjem nacionalnog i vjerskog i svođenja jednoga na drugo (kako u tuđem, tako i u svojem dvorištu).

Odlika je don Jure da čita očito sve što mu dođe pod ruku. Tako za temu svoje kolumne vrlo često izabere nešto čime je potaknut nakon što je pročitao neki tekst u sarajevskim, beogradskim, novosadskim ili inih dnevnim ili tjednim, svjetovnim ili crkvenim novinama.

Daleko od toga da don Jure nema pogrešnih procjena. Ima. Tako primjerice 9. rujna 1990. piše o oduzimanju oružja Teritorijalne obrane iznoseći da je dobro što je Hrvatska ostavljena bez oružja jer je time spriječeno da Hrvati popuste opravdanom bijesu i na silu uzvrate silom (str. 279-281). Nakon toga piše kako su neki i mahali oružjem »čekali da ih netko napadne, a neprijatelja niotkuda«. U zaključku, kao da i sam sumnja u svoje riječi govoreći »daj Bože da se ne varam« elaborira kako »napokon vrijeme prvi put u Europi i svijetu radi za nas, da istina sve očitije izlazi na vidjelo. Zato nam i nije potrebno oružje. Hvala Bogu!« No, čak i kad ukazuje na neke pogrešne procjene i kad promišljanja o njima valja znati da ih piše teolog i čovjek vjere, a ne vojni strateg. Spomenuti primjer možemo nesumnjivo uzeti kao potvrdu veličine don Jurine osobe koja u ljudima uvijek opaža ono dobro i vjeruje da će ono prevladati.

U knjizi između Kustićeva predgovora i Vukovićeva pogovora na 424 stranice slijede kronološkim redom, jedna za drugom, bez posebnih poglavlja, izabrane kolumne iz razdoblja kada je don Jure pod tim imenom pisao svoje tekstove (1964.-1994.). Pohvalno je što je izdavač za mnoga spomenuta poznata i manje poznata imena iz pojedinih vremenskih razdoblja, u 57 bilježaka napisao neke njihove biografske crtice.

Knjige nema kazala javnih ličnosti spomenutih u kolumnama, što bi svakako bilo korisno, a i u bilješkama ispod teksta potkrade se pokoja netočnost (primjerice, da je Vice Vukov 90-ih podupirao Franju Tuđmana, što je netočno jer je podupirao Savku). Na kraju, umjesto preporuke za čitanje ove knjige, smatram da bi bilo korisnije uputiti preporuku izdavačima da ukoriče i preostalih više od 80% don Jurinih kolumni i tako ih još više približe hrvatskom puku koji ih, iz ovih ili onih razloga, svojedobno nije imao prigodu pratiti iz tjedna u tjedan.